

Jurij Šilc

doc. dr., višji znanstveni sodelavec, C. Cirila Kosmača 51, SI-1211 Ljubljana-Šmartno
E-pošta: jurij.silc@siol.net

Gradiščan na Šmarni gori, ki to ni bil Listina s prvo omembo Zbilj iz leta 1216

IZVLEČEK

V prispevku obravnavamo listino, izdano 1. oktobra 1216 na novem gradu v Trušnjah na avstrijskem Koroškem, s katero je Albert z Marenberga dovolil Bernardu s Smlednika, da podeli svojo kmetijo v Zbiljah v blagor svoje duše in duše svoje soproge na oltar svete Marije pri benediktinskem samostanu v Gornjem Gradu. Gre za najstarejšo znano pisno omembo vasi Zbilje. Za Alberta Marenberskega so bili številni zgodovinarji napačnega mnenja, da gre za gradiščana na Šmarni gori, saj so Marenberg (današnje Radlje ob Dravi) brali kot »Marienberg« in ga enačili s Šmarno goro. Zmota, ki so jo ponavljali številni pisci, je leta 1962 razjasnil Hans Pirchegger. V obravnavani listini iz 1216 se prvič omenja tudi nov grad v Trušnjah, pozneje imenovan Spodnje Trušnje, katerega najstarejša pisna omemba je do zdaj znana iz leta 1251. V nadaljevanju spregovorimo tudi o prodaji vasi Zbilje pri Smledniku, in sicer 18. februarja 1311, ko je Oton z Jeterbenka za 45 mark oglejskih pfenigov vas prodal grofu Majhardu Ortenburskemu, s pridržkom pravice do odkupa.

KLJUČNE BESEDE

Gornji Grad, Marenberg (Radjlje ob Dravi), Šmarna gora, Trušnje, Zbilje, 13. stoletje

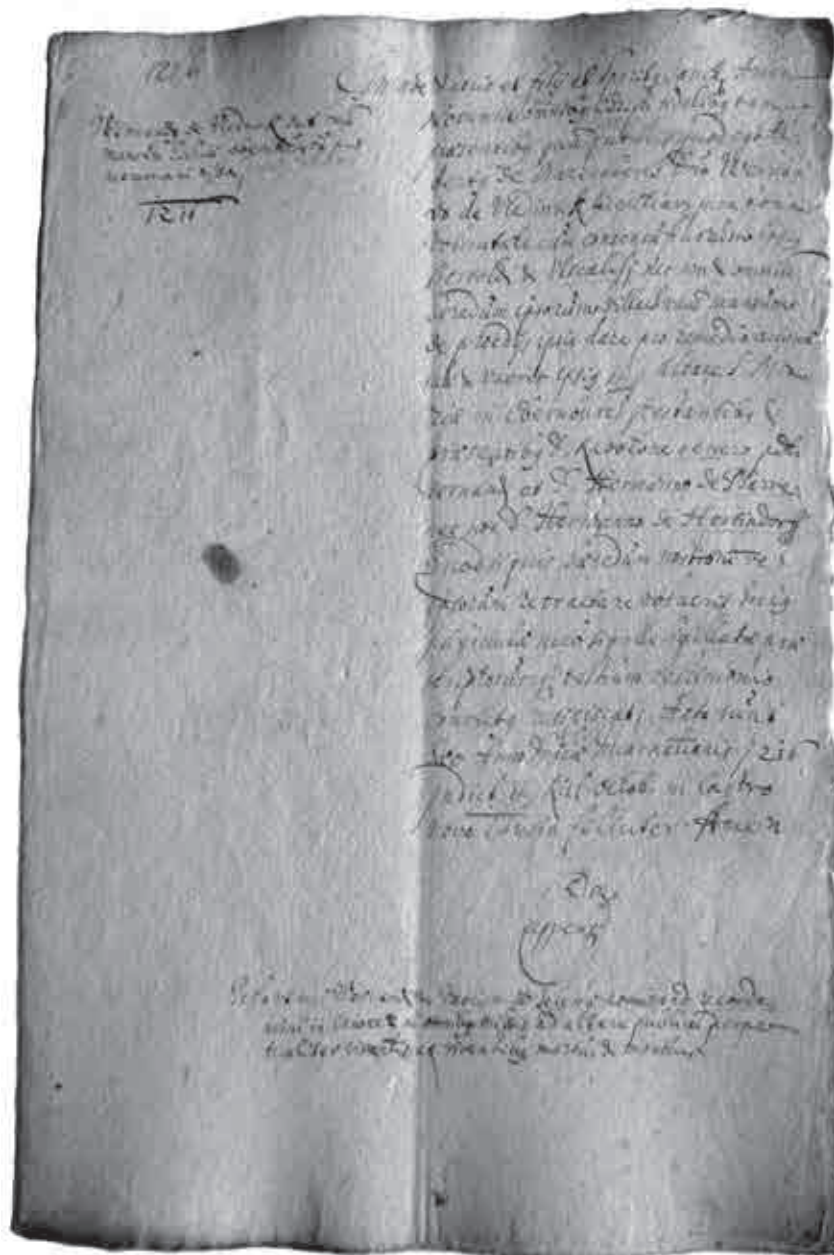
ABSTRACT

THE CASTELLAN ERRONEOUSLY ASSOCIATED WITH ŠMARNA GORA A DEED CONTAINING THE FIRST MENTION OF ZBILJE FROM 1216

The contribution focuses on a deed issued on 1 October 1216 in the new castle at Trixen/Trušnje, Austrian Carinthia, with which Albert of Marenberg authorised Bernard of Smlednik to offer, for the good of his soul and that of his wife, his farm at Zbilje on the altar of Holy Mary of the Benedictine Monastery in Gornji Grad. This is the oldest known reference to the small village of Zbilje in written sources. Many historians erroneously deemed Albert of Marenberg the castellan of Šmarna gora by reading Marenberg (present-day Radlje ob Dravi) as »Marienberg« and equating it with Šmarna gora. The error, repeated by numerous writers, was finally clarified by Hans Pirchegger in 1962. The aforementioned deed from 1216 also contains the first mention of the new castle at Trixen/Trušnje, later named Niedertrixen/Spodnje Trušnje, which first appeared in written sources in 1251. In the continuation, the paper describes the sale of the village of Zbilje near Smlednik, which took place on 18 February 1311, when Oton from Jeterbenk sold it to Count Majhard Ortenburg for 45 Aquileian pfennigs, reserving the right to repurchase.

KEY WORDS

Gornji Grad, Marenberg (Radjlje ob Dravi), Šmarna gora, Trušnje, Zbilje, 13th century

Albert Marenberški dovoljuje Bernardu Smledniškemu, da v soglasju s sinovoma Bertoldom in Ulškalkom podeli kmetijo v Zbiljah v blagor svoje in duše svoje soproge na oltar sv. Marije v Gornjem Gradu (orig. NŠAL, KAL)

Prolog

Leta 1866 sta Jurčič in Stritar prvič objavila takrat še neobjavljeno Prešernovo »Pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori«, ki se končuje z verzom: *Kjer bil je strmi grad nekdaj, goré je Šmarne cerkev zdaj*.¹

¹ Jurčič, Stritar, *Klasje z domačega polja*, str. 236–240. Opomba: V Prešernovem Zbranem delu (knj. 2) v zbirki Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev je pesem naslovljena z »Romanca od strmega grada«, uvrščena v razdelek nezbranih pesmi in končana z verzom: *Kjer bil je Strmi grad nekdaj, velika božja pot je zdaj*. Različica pod naslovom »Pesem od

Romanco o nastanku šmarnogorske cerkve je leta 1832 zložil Prešeren na podlagi neke danes pozabljene aitiološke legende. Luka Pintar si je leta 1912 v svoji zadnji *Saturi* postavil retorično vprašanje: *Ali je pripovedka o zidanju cerkve na Šmarni gori v kaki zvezi z listino (Schumi Urk. u. Regest. II, str. 23, št. 31), ki pripoveduje: anno Domini 1216. (1. oktob.): »Albertus*

zidanja cerkve na Šmarni gori« je bila predvidena za objavo v 4. bukvicah *Krajnske čbelice* (1833), vendar je bila – verjetno zaradi opisa poroda (*Zvijé fantiček se od njé, al' ona se več ne zavé.*) – črtana iz rokopisa.

*de Marienberch licentiauit sua bona voluntate cum consensu filiorum domino Wernando de Vlednick ... Villach unum mansum dare pro remedio animae suae et uxoris ipsius super altare sanctae Marie de Obernburch ...*² Najverjetneje ne – tudi sam je resno podvomil v pritrilni odgovor.

Albert »Šmarnogorski«

Listina, ki jo omenja Luka Pintar, se v originalu ni ohranila; obstaja le v prepisu iz 17. stoletja, ki se nahaja v Kapiteljskem arhivu v Ljubljani³ in se glasi: *In nomine patris et filii et spiritus sancti, amen. Notum sit omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, quod ego Albertus de Marienberch domino Wernando de Vlednick licentiaui mea bona voluntate cum consensu filiorum ipsius Bertoldi et Vlschalchi nec non et omnium heredum ipsorum Villach unum mansum de prediis ipsius dare pro remedio anime sue et uxoris ipsius super altare sanctae Marie in Obernburch, testantibus et presentibus domino Rabotone genero predicti Vernandi, et domino Hermanno de Pharre, nec non domino Hermanno de Hertindorff. Quod si quis heredum nostrorum vel ipsorum retractare voluerit, huius paginule meo sigillo sigillate prescriptorumque testium testimonio convictus respiscat. Acta sunt hec anno dominice incarnationis 1216, indictione II⁴ kalendis octobris, in castro novo Thusin; feliciter amen.*

Listino je 1689 prvi navajal Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske*, ko je pri opisu gradu Smlednik zapisal: »Ko so pisali leto 1216, je Smledniku vladal gospod Bernhard Smledniški. Ta je zapustil dva sinova po imenu Berthold in Ulschal Smledniška, ki sta veliko darovala in zapustila cerkvi v Gornjem Gradu.«⁵ Že Valvasor je razpolagal le s prepisom in originala ni videl.

Regest listine je 1854 objavil Vinko Fereri Klun,⁶ ki je zapisal le, da je Bernhard Smledniški podaril gornjegrajskemu samostanu kmetijo za letno opravljenost sv. mašo, kar je 1876 po njem povzel tudi Ignac Orožen pri opisu benediktinskega samostana v Gornjem Gradu.⁷

Po prepisu iz Kapiteljskega arhiva je listino 1879 prvi v celoti objavil Joseph Zahn,⁸ ki je kraj »Marienberg«, po katerem se je imenoval Albert, enačil s krajem Marija Devica pri Brdu pri Podpeči (danes Lukovici), ki je po franciscejskem katastru izpričan z imenom *Maria Virginis* in je bil del katastrske občine Drtija pri Moravčah. »Villach«, v katerem je ležala podarjena kmetija, je postavil v kraj Bela (nem. *Vel-*

lach) nekje na Kranjskem, kjer je po njegovem treba iskati tudi njemu neznana kraja »Pharre« in »Hertindorff«. »Vlednick« in »Obernburch« sta nedvomno Smlednik (nem. *Flödnig*) na Kranjskem in Gornji Grad (nem. *Oberburg*) na Spodnjem Štajerskem. Nov grad »Thusin«, kjer je bila listina izstavljena, je po njegovem treba iskati nekje na Kranjskem ali v Istri.

Naslednji, ki je listino objavil v celoti, je bil Franz Schumi v letih 1884/7.⁹ Schumi je »Marienberch« postavil na Šmarno goro,¹⁰ saj je menil, da je bila romarska cerkev Matere Božje postavljena na razvalinah starega gradu.¹¹ Tako je 1. oktober 1216 dolgo veljal za najstarejšo ohranjeno pisno omembo Šmarne gore, čeprav je dejansko njena do zdaj znana najstarejša omemba 80 let mlajša in je povezana z imenom plemiške patronatne župnije v Šmartnu pod Šmarno goro (*Sanctus Martinus sub Monte Sancte Marie*), ki jo navaja papeška taksacija prebend za oglejsko diecezo iz leta 1296.¹² Za »Villach« je zapisal, da gre za Belo pri Smledniku, iz česar ni razvidno, na kateri kraj je mislil. Nov grad je postavil v Fužino ob Krko pri kraju Zagradec, katerega ime »za gradom« dokazuje, da je na nasprotni strani Krke nekdanj stal grad, saj je menil, da bi namesto Thusin moralo pisati Fusin.

Tako je s Schumijem vstopil v naše zgodovinske napisje Albert Marienberški, »gradiščan s Šmarne gore«. Leta 1928 sta Alberta »Šmarnogorskega« doobra spromovirala še Franc oz. Milko Kos¹³ in Josip Novak.¹⁴

Franc Kos se je glede Alberta strinjal s Schumijem, da gre za gradiščana na Šmarni gori. Glede lokacije novega gradu je sicer ostal pri Fužini pri Zagradcu ob Krki, čeprav je vedel, da Schumi prepisa v ljubljanskem kapiteljskem arhivu ni našel in je le predvideval, da bi se moral Zahnov »Thusin« brati kot »Fusin«. Za kraj »Villach« je menil, da gre za (Zgornjo, Srednjo ali Spodnjo) Belo pri Preddvoru. Kos je

⁹ UBKr II, št. 31, str. 22–23.

¹⁰ Napako je ponovil tudi v Schumi, *Topographische Beiträge*, str. 126, kjer se je skliceval na svoj regest, objavljen v Schumi (ur.), *Urkunden- und Regestenbuch*, št. 31, str. 22–23, in regest neke druge listine, izdane 1. maja 1331 »ze Chrain under unser Vrowen perch an der Sav« in ne »Marienberg an der Save«, kot je za kraj izstavitve zapisal Tomaschek (ur.), *Urkunden-Regesten*, št. 86, str. 62.

¹¹ Konec 19. stoletja je bila, morda tudi po Schumijevi zaslugi, živa hipoteza o gradu na Šmarni gori, in to v povezavi z grofom Bernhardom oz. Wernhardom (*Vuernhardus comes*) iz darovnice kralja Otona III. freisingškemu škofu Abrahamu 1. oktobra 989, s katero je v škodo Freisinga spreminjal meje in obseg posesti, ki mu je bila podeljena 23. novembra 973. »Tako mislijo nekateri, da je imel ta Wernhard v Kranju svoj sedež, drugi pravijo, da na Šmarni gori, tretji pa, da na ljubljanskem gradu. Vse te trditve niso piškavega oreha vredne. Rajši recimo, da o tem nič pravega ne vemo.« Prim. Kos, *Zgodovinske črtice*, str. 17. Nazadnje sta o darovnici Otona III. pisala Štih, O prvih prejemnikih, str. 69–73 in Šilc, Plemiči iz Sore, str. 91–93.

¹² Kovač, *Ein Zehentverzeichnis*, str. 634; ST 96, str. 33; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 462.

¹³ GZS 5, št. 261, str. 142.

¹⁴ Novak, Šmarna gora, str. 37.

² Pintar, Satura, str. 82; UBKr II, št. 31, str. 22–23.

³ NŠAL, KAL, fasc. 82/22.

⁴ Pri indikciji bi moralo glede na leto 1216 namesto II^{da} pisati V^{ta}, saj je bilo leto 1216 v peti indikciji.

⁵ Valvasor, *Die Ebre*, XI, str. 137.

⁶ ALGHK II, št. 73, str. 21.

⁷ Orožen, *Das Bisthum*, str. 13.

⁸ UBSt II, št. 144, str. 215.

določil tudi kraja, od koder naj bi bila oba Hermana, priči listine. »Pharre« je po njegovem Fara ob Kolpi,¹⁵ »Hertindorff« pa je morda Artmanja vas (nem. *Hartmannsdorf*) pri Dobrniču na Dolenjskem.¹⁶

Josip Novak je iz te listine sklepal, da je bil na Šmarni gori grad, ki se je imenoval Marienberg, njegovi lastniki pa so bili Marienberški ali Marijinogorski ali celo Šmarnogorski. Pri tem se je skliceval še na dve listini, ki nimata z morebitnim gradom na Šmarni gori nikakršne povezave.

Prva je 16. aprila 1248 v Soffumbergu pri Čeda-
du v Furlaniji izdana listina Neže Andeško-Meran-
ske, vojvodinje Avstrije in Štajerske ter gospodarice
Kranjske, s katero naznanja, da je vitez Konrad iz
Cerkelj (*Cunradus miles dictus de ecclesia sancte Marie*)
z njeno privolitvijo poklonil velesovskemu samosta-
nu lastništvo nad tremi hubami s pritiklinami v Cer-
kljah, in sicer kot dotacijo kapele sv. Tomaža pri tem
samostanu.¹⁷ Novak je imel Konrada za viteza Mari-
jinogorskega, saj originalne listine očitno ni videl in
se je zanašal le na Klunov regist iz 1852, ki je viteza
navajal kot »Ritter Conrad von Marienberg«.¹⁸

Druga listina, na katero se sklicuje Novak, je
bila izdana 1. maja 1331 na Kranjskem, ob Savi pod
Šmarno goro (*ze Chrain under unser Vrowen perch an
der Sav*), morda ob savskem brodu pri Tacnu. Z njo
Hans iz Liemberga na Koroškem za 177 mark sta-
rih oglejskih pfenigov prevzema »urbar« (gospodstvo)
Goričane¹⁹ od Bernarda iz Strassolda v Furlaniji, ka-
teremu je bilo zastavljeno. Obljublja mu letno plačilo
40 mark oglejskih pfenigov ob božiču, za kar je po-
stavil za poroka točaja Rajnerja z Ostrovice/Oster-
witz na Koroškem. Če bi Rajner zaradi neupošteva-
nja te zaveze utrpel škodo, se Hans zavezuje, da mu
jo bo nadomestil.²⁰ Novak je menil, da je bila listina
spisana na Šmarni gori, saj je zaupal registu, ki ga je
1865 objavil Tomaschek in je kraj izstavitve listine
»under unser Vrowen perch an der Sav« zapisal kot
»Marienberg an der Save«.²¹

Albert Marenberški iz Trušenj

Pomemben premik pri interpretaciji Albertove li-
stine iz leta 1216 je leta 1962 storil avstrijski zgo-
dovinar Hans Pirchegger, ki je domneval, da bi moralo
namesto Marienberch pisati Marenberch, namesto
Thusin pa Trixen, kar je posledica slabega prepisa
sicer neohranjene listine.²² Pircheggerjevo razlago je
sprejel tudi Pavle Blaznik v svojem delu *Historična
topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela
Koroške do leta 1500*, objavljenem že po njegovi smrti
leta 1986.²³

Tako Albert ni bil več »Šmarnogorski«, temveč
Trušenjski, v listini iz leta 1216 prvič imenovan po
svojem gradu Marenberg (*Mahrenberg*), ki ga je na
hribu Kamen nad Radljami ob Dravi sam protiprav-
no postavil na posesti šentpavelskega samostana do
okoli leta 1200.²⁴ Sam na gradu morda ni živel stal-
no, kar dokazuje tudi obravnavana listina iz 1216.
Grad, v katerem je ta listina nastala, je bil nov grad v
Trušnjah pri Velikovcu in ne grad pri Fužini pri Za-
gradcu ob Krki, kot so napačno menili starejši zgo-
dovinarji. Novejše ugotovitve je v svojo knjigo *Graj-
ske stavbe v osrednji Sloveniji* leta 2000 vključil tudi
Ivan Stopar²⁵ in pri tem po nerodnosti zapisal, da je
Albert grad Marenberg pozidal na zemljišču samo-
stana sv. Blaža v Admontu – prav je seveda sv. Pavla
v Labotski dolini. Gosposčina Marenberg (Radlje ob
Dravi) oz. njene posesti so bile okoli leta 1100 last
grofa Woriganda iz Slovenj Gradca, a je moral leta
1122 zaradi spora predati nadškofu Konradu 32 hub
v okolici Radelj. Nadškof je 30 hub podaril admont-
skemu samostanu, ki pa jih je prepustil grofu Ber-
nhardu Spanheimu in njegovi ženi Kunigundi. Po
njuni smrti naj bi se vsa posest vrnila k admontskemu
samostanu, a je večino prevzel šentpavelski samostan.

Prepis Albertove listine je leta 2006 ponovno v
celoti objavil Günter Bernhard.²⁶ Zanimivo, da pri
lokalizaciji krajev »Marienberch«, »Villach« in »Thu-
sin« ni sprejel ugotovitev Hansa Pircheggerja²⁷ in
Dušana Kosa.²⁸ Ohranil je napačno interpretacijo, da
je Albert Marienberški, torej Šmarnogorski, za »Vill-
lach« je menil, da je napačno zapisan kraj Vellach (tj.
Bela) in zanj ponujal bodisi Bohinjsko ali Koroško
Belo (in ne Smledniku bližje Belo pri Preddvoru),
grad »Thusin« pa je po njegovem zaradi napačnega

¹⁵ Fara ob Kolpi je stvar ortenburške kolonizacije 13. oz. 14. stoletja, ko se pojavi tudi grad Kostel. Nikakor to ni Fara iz listine 1216. Za katero Faro gre, ni jasno.

¹⁶ To ni Artmanja vas na Dolenjskem. Ta se prvič omenja 4. januarja 1261 (UBKr II, št. 276, str. 215; Komatar, *Das Schloß-archiv*, št. 7, str. 125–126; TMF 6, št. 9, str. 63–64) in se po njej nikoli ne imenujejo plemiči. Bila je goriška posest. »Hertindorff« je Trdnja vas/Hörtendorf, kraj na Koroškem, vzhodno od Celovca in nedaleč od Trušenj. Po njem se imenuje plemič ok. 1184–1191 (MDC III, št. 1299, str. 488–489). Herman bi lahko bil leta 1216 Korošec v spremstvu Alberta Trušenjskega.

¹⁷ Originalna listina v ARS, AS 1063, št. 5235 (1248 IV 16, Soffumberg); zadnja objava TMF 2, št. 57, str. 82–83.

¹⁸ ALGHK I, str. 11.

¹⁹ Koroški vojvoda Henrik Goriško-Tirolski je grad Goričane 25. maja 1330 podelil v fevd Hansu z Liemberga; prej sta ga v fevdu imela ljubljanska meščana Jakob Porger in njegov sin Franc. Prim. GZL I, št. 39.

²⁰ Originalna listina v HHStA, AUR, 1331 V 1; zadnja objava regesta MDC IX, št. 445, str. 130–131.

²¹ Tomaschek (ur.), *Urkunden-Regesten*, št. 86, str. 62.

²² Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 158.

²³ HTŠK 1, str. 468.

²⁴ Grad se omenja v stotem poglavju tradicijskega kodeksa benediktinskega samostana v St. Pavlu v Labotski dolini, ki je nastajal med letoma 1193 in 1220, kjer je navedeno, da imata Henrik in Verner iz Melja kot fevd tudi kmetijo pod marenberškim gradom (*iuxta castrum ad Lapidem*). Prim. FRA 39, cap. 100, str. 72; MDC III, št. 1426, str. 549; GZS 4, št. 855, str. 429.

²⁵ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 98.

²⁶ Bernhard, *Documenta*, št. G7, str. 326–327.

²⁷ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 158.

²⁸ Kos, *Blesk zlate krone*, str. 175.

V ospredju samostan dominikank, v ozadju marenberski grad (Schloss Mahrnberg) na hribu Kamen, trg, Kalvarija in dvorec (Georg Matthäus Vischer: Topographia Ducatus Stiriae).

prepisa treba brati kot »Rhusin«, kar bi pomenilo grad Rocen (nem. *Rutzing*) v Tacnu. O gradu Rocen (tudi Ručno), ki se po Valvasorju prvič omenja 1535,²⁹ ko je bil lastnik kranjski deželni vicedom Volf Lamberg, pred 16. stoletjem ni ohranjenih nobenih pisnih virov, niti nobenih arheoloških ostankov. Grad Rocen se pod imenom *Ruczing* prvič pojavi zapisan na karti *Ducatus Carnioliae Tabula* iz leta 1701, avtorjev Johanna Andrea Pfeffela, Christiana Engelbrechta in Carla Granellia. Zato je Bernhardova domneva, da je bila listina leta 1216 spisana na Rocnu pod Šmarno goro, neosnovana.

Albert (1187–1218) je bil torej sin Henrika Trušenjskega (1147–1194) in Matilde (1164–1200), ki je prihajala iz visokega plemstva, saj je bila hči grofa

Konrada Vallejskega iz rodbine Wittelsbachov. Albert, začetnik marenberske veje Trušenjskih, je imel še štiri brate, in sicer Gotfrida (1185–1218), začetnika grabštajnske veje Trušenjskih, Kolona (1130–1192), Otona (1183–1237), začetnika dravograjske veje Trušenjskih, in Konrada (1187–1239), ki je bil med letoma 1222 in 1232 opat v Št. Pavlu, ter dve sestri, Matildo (1250), poročeno s Henrikom Svi-benjskim, in Geburgo (1208–1213), poročeno z Ortoľfom Planinskim.

Albert (*Albertus, Adilbertus*) se pojavlja v listinah med letoma 1187 in 1218, običajno z enim ali več brati. V obravnavani listini za gornjegrajski samostan, izdani 1. oktobra 1216 na gradu Trušnje (*castro novo Thusin*), se je prvič poimenoval s pridevkom

Grad Spodnje Trušnje/Niedertrixen (castro novo Thusin), v katerem je bila 1. oktobra 1216 spisana listina Alberta Marenberskega (Johann Weichard Valvasor: Topographia Archiducatus Carinthiae).

²⁹ Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 490–491.

Marenberški. Poročen je bil z Gizelo Hardeško (om. med letoma 1251 in 1256), ki je 24. junija 1251,³⁰ ko je bila vdova, s sinom Sigfridom (1245–1272) ustanovila marenberški samostan dominikank.³¹

Albert je tudi novi grad Spodnje Trušnje, tako kot grad Marenberg, zgradil protipravno na ozemlju šentpavelskega samostana. Do zdaj je veljalo, da se grad Spodnje Trušnje/Niedertrixen (*novum castrum in Truchsen*) prvič pisno omenja v listini, izdani 9. junija 1251 v Velikovcu.³² Takrat je Albertov sin Sigfrid z Marenberga, ki je bil eden politično najdejavnejših plemičev v vzhodnih Alpah, oba protipravno zgrajena gradova (Marenberg in Spodnje Trušnje, skupaj z odvetščino na Remšniku in Podvelki pri Slovenj Gradcu) prepustil samostanu v Št. Pavlu in ju vzel v dosmrtni fevd. Grad Spodnje Trušnje se kot Nove Trušnje omenja 1308 (*Neu Truchsen*), pozneje se imenuje Spodnje Trušnje, npr. 1353 (*nider vest ze Truchsen*), 1487 (*zu nidern Truchsen*), 1491 (*gesloss Nidertruchsen*), 1573 (*Niedertrüchsen*) in 1688 po Valvasorju kot *Nider-* ali *Unter-Trüxen* oziroma po ljudsko *Alt-Tachenstein*. V 17. stoletju razširjen grad je bil naseljen do leta 1760.³³

Čeprav je že od leta 1962 znano, da gre pri Albertu, izstavitelju listine iz leta 1216, za gospoda Marenberškega (oz. Trušenjskega), ne pa za nekega plemiča s Šmarne gore, se ta zmoti še danes pogosto pojavlja tudi v strokovni literaturi, npr.:

»Nemcem, ali vsaj tistim, ki so pisali nemške listine, je bilo že zelo zgodaj znano slovensko ime Šmarna ali Marijina gora, saj že v listini iz leta 1216 beremo ime Marienberg.«³⁴

»Po legendi naj bi na gori stal grad, saj se leta 1216 omenja Albert 'de Marienberch'. Spomin na graščaka, ki je za pokoro dal grad Mariji v last, nam je v pesmi ohranil Prešeren.«³⁵

»V novem gradu v Fužinah (*Fusine*) pri Zagradcu ob Krki se je ohranil najstarejši dokument, zapisan dne 1. 10. 1216, ki omenja Faro (*Pharre*) ob Kolpi v današnjem Kostelu. Tam je bil doma 'domine Hermann de Pharre', ki je bil ena od prič pri darilni listini Wernanda iz Smlednika (*Vlednick*), v soglasju s sinovoma Bertoldom in Odelskalkom (*Vlscalchi*). Z dovoljenjem Albertusa s Šmarne gore (*Marienberch*) je eno kmetijo na Beli (*Villach*) v blagor svoje duše in duše soproge podaril na oltar svete Marije v Gornjem Gradu (*Obernburg*). Poleg Hermana od Fare sta bili še dve drugi prič.«³⁶

»Iz druge listine iz leta 1216 izvemo, da je bil Ra-

poto zet omenjenega Werganda. V tej listini je Albert z Marijine gore (verjetno Šmarna gora) dovolil Wergantu in njegovima sinovoma Bertoldu in Uškalku (*Bertoldi et Vlscalchi*), da podarijo kmetijo v Zbiljah oltarju sv. Marije v gornjegrajskem samostanu.«³⁷

Prva omemba vasi Zbilje 1216 in njihova prodaja Ortenburžanom 1311

O listini Alberta Trušenjskega in vasi »Villach« iz leta 1216, ki jo je imel Franc Kos za Belo pri Preddvoru, je leta 2003 ponovno pisal Dušan Kos.³⁸ Kos je kmetijo Bernarda s Smlednika, ki je bila podarjena gornjegrajskemu samostanu, umestil v Zbilje. Bernard, ki je imel sinova Bertolda in Ulskalka ter zeta Rapota, je bil gradiščan Trušenjskih na Smledniku.³⁹

Trušenjski, spanheimski ministeriali, so verjetno prišli do smledniške posesti po smrti grofa Bernarda I. Spanheima (1080–1147). Bernard je bil četrti od bratov iz zakona Engelberta I. Spanheima in Hedvike »iz Moša«. ⁴⁰ Njegova politična moč je izvirala iz obširne posesti na Koroškem v okolici Velikovca, kjer se je po Trušnjah, kot *comes de Truhsen*⁴¹ malo pred smrtjo tudi imenoval. Veliko posesti je imel tudi v Podravju, Posavinju in Posavju. Do posesti na Smledniškem je Bernard po letu 1106 morda prišel prek svoje sestre Rikarde, poročene s kranjskim in istrskim mejnim grofom Poponom iz rodbine Weimar-Orlamünde. Ko je Bernard umrl na drugi križarski vojni leta 1147, njegove zapuščine niso dedovali spanheimski nečaki, ampak jo je, sam takrat brez živih otrok, zapustil nečaku svoje žene Kunigunde, štajerskemu mejnemu grofu Otokarju. Kot kaže, so po letu 1147 Trušenjski kot otokarski ministeriali lahko obdržali posest na Smledniškem, kajti Otokar ni prevzel vse Bernardove posesti.⁴² Le tako si lahko razlagamo, da je imel Albert Trušenjski pravico, da dovoli svojemu smledniškemu vitezu Bernardu darovanje njegove fevdne posesti.

Smledničana Bernard (*Wergant de Vletnich*) in njegov zet Rapoto (*Rapoto de Vlednich*) sta omenjena v listini koroškega vojvode Bernarda II. Spanheima (1176–1256) za freisinsko škofijo iz let 1214/1220, in nista bila ne spanheimska ne freisinska ministeriala.⁴³

Z upoštevanjem vseh dosedanjih ugotovitev se listina z dne 1. oktobra 1216 v prevodu glasi:⁴⁴ *V ime-*

³⁷ Štular, Grad v pisnih virih, str. 30.

³⁸ Kos, *Blesk zlate krone*, str. 175.

³⁹ Bernarda, tudi Verianda (*Veriandus, Veriandus*), po mnenju Dušana Kosa morda lahko enačimo z enim od štirih kastelanov Otona Trušenjskega na gradu Dravograd (*Traberch, Traberch, Traberger*), ki se omenja med letoma 1239 in 1254; prim. MDC IV/1, št. 2127, str. 261–263 in št. 2293, str. 320–321; TMF 2, št. 46, str. 75 in št. 217, str. 224.

⁴⁰ Več o njem Štih, Rodbina koroških Spanheimov, str. 63–64.

⁴¹ MDC III, št. 848, str. 331–332.

⁴² Kos, *Blesk zlate krone*, str. 175.

⁴³ FRA II 31, št. 127, str. 126–127; GZS 5, št. 232, str. 124–125.

⁴⁴ Za prevod se avtor zahvaljuje prof. Martinu Benediku.

³⁰ TMF 2, št. 138, str. 162–163.

³¹ Bele, Rodbina Trušenjskih, str. 8; Mlinarič, *Marenberški dominikanski samostan*, str. 24.

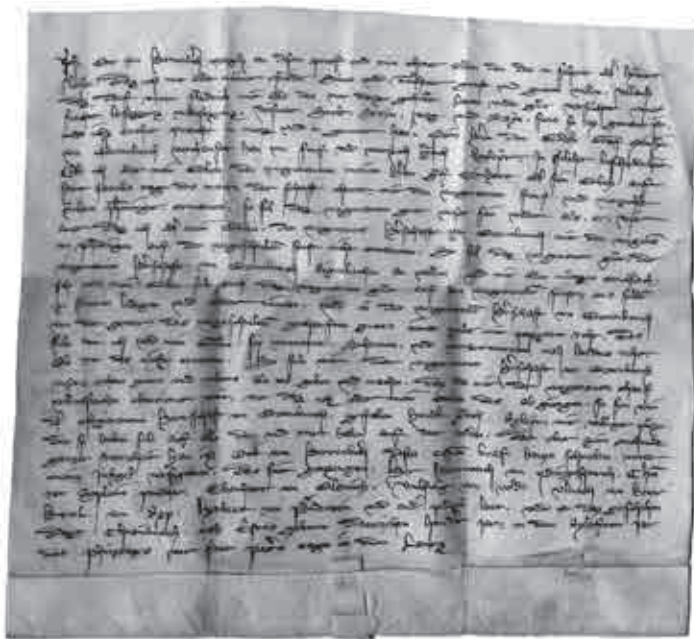
³² Originalna listina v HHStA, AUR, 1251 VI 9; zadnja objava TMF 2, št. 136, str. 159–160.

³³ Kohla, *Kärntner Burgenkunde*, str. 229.

³⁴ Knez, Romanje na Šmarno goro, str. 140.

³⁵ Kemperl, Božje poti Kamničanov, str. 75.

³⁶ Južnič, Kostel, str. 298.

Oton z Jeterbenka proda vas Zbilje pod Smednikom grofu Majnhardu Ortenburškemu za 45 mark oglejskih pfenigov, s pridržkom pravice do odkupa. Listina je bila izdana in pečatena 18. februarja 1311 v Kranju (orig. HHS_{tA}, AUR).

nu Očeta in Sina in Svetega Duha. Amen. Naj vedo vsi sedanji in prihodnji Kristusovi verniki, da jaz Albert z Marenberga dovoljujem gospodu Bernardu s Smednika, po svoji dobri volji in ob soglasju njegovih sinov Bertolda in Ulskalka in vseh njihovih dedičev, da podeli hubo v Zbiljah v blagor svoje in duše svoje soproge na oltar svete Marije v Gornjem Gradu. Pričajo in prisotni so Bernardov zet gospod Rapoto, gospod Herman iz Fare, kakor tudi gospod Herman iz Trdnje vasi (Hörtendorf). Če bo kdo od naštetih ali njihovih dedičev to hotel razveljaviti, naj se zaveda tega, kar dokazuje ta listina, potrjena z mojim pečatom, pa tudi pričevanje omenjenih prič. To se je zgodilo v letu Gospodovega utelešenja dvajseto šestnajstega, v 5. indikciji, na oktobrske kalende, na novem gradu v Trušnjah. Srečno, amen.

Domnevo, da smemo kraj »Villach«, v katerem je ležala Bernardova podarjena posest, enačiti z Zbiljami, potrjuje tudi 95 let mlajša listina, v kateri se omenjajo Zbilje pod Smednikom kot *Villach daz dorf unter Flednich*.

Pravkar omenjena mlajša listina, izdana 18. februarja 1311 v Kranju,⁴⁵ se v prevodu glasi:⁴⁶ Jaz, Oton z Jeterbenka, potrjujem s to listino in naznanjam

vsem, ki jo vidijo ali slišijo brati, da sem s privolitvijo vseh svojih otrok, sinov in hčera, svojemu gospodu, plemenitemu grofu Majnhardu Ortenburškemu, prodal in izročil v uporabo in varstvo vas Zbilje pod Smednikom z vsem, kar sodi zraven; ljudmi in posestjo, naseljenim in nenaseljenim, travniki, poraščenim in neporaščenim, potoki in bregovi, kakor koli se že imenuje, za 45 mark oglejskih pfenigov pod naslednjimi pogoji: Če bom jaz ali moji dediči omenjenemu grofu Majnhardu ali njegovim dedičem do naslednjega sv. Jakoba vrnil omenjenih 45 mark pfenigov, potem naj bo ta posest spet naša kot prej. Če pa jaz ali moji dediči Ortenburžanom do omenjenega roka navedenega denarja ne priskrbimo, naj ta posest z vsemi koristmi za večno zapade v njihovo last. Prav tako je pravica do odkupa v omenjenem roku pridržana samo nam in nikomur drugemu. Če bi omenjenim Ortenburžanom navedeni nakup posesti kdo izpodbijal z boljšimi pravicami, jih bomo mi, jaz in moji dediči, štitali po deželnem pravu. Če pri tem ne bi bili uspešni, bomo Ortenburžanom priskrbeli drugo svojo posest v taki vrednosti, da bo omenjeni nakup v celoti povrnjen. Če pa tudi tega ne bomo storili, potem so Ortenburžani upravičeni do odškodnine v višini 100 mark oglejskih pfenigov na katerem koli našem premoženju, ki ga imamo na zemlji. Za polno veljavo sem jaz, Oton z Jeterbenka, to listino pečatil s svojim pečatom. To so priče: gospod Hertvik iz Mengša, Ceplinov brat Konrad,⁴⁷ Eberhart z Olševka, Vulfig z Bleda, Ulrik iz Kovorja, Kaul iz Zasipa, Her-

⁴⁵ Originalna listina v HHS_{tA}, AUR, 1311 II 18; listino navaja Tangl, *Die Grafen von Ortenburg*, str. 104, regest je objavljen v MDC VIII, št. 12, str. 4. Velja opozoriti, da nedvomno isto listino z napačno letnico 1300 navaja Tangl, *Die Grafen von Ortenburg*, str. 80 (*1300 – zu Krainburg. Otto von Hertenberg verkauft dem Grafen Meinhard von Ortenburg das Dorf Villach unter Flednik um 45 Mark Aglajer*) in po njem tudi MDC VII, št. 7, str. 5 s pripombo, da je original izgubljen.

⁴⁶ Za prevod se avtor zahvaljuje dr. Matjažu Bizjaku.

⁴⁷ Gre za Konrada z gradu Gutenberg nad Bistrico pri Trziču; njegov, v listini omenjeni brat Ceplin, je Jakob Gutenberški; prim. FRA II 35, št. 455, str. 24.

bert iz Podvina in drugi častni ljudje. To se je zgodilo v Kranju, po Kristusovem rojstvu leta trinajsto enajstega, v četrtek pred dnevom sedeža sv. Petra.

18. februarja 1311 je torej Oton z Jeterbenka prodal vas Zbilje grofu Majnhardu Ortenburškemu za 45 mark oglejskih pfenigov in si do 25. julija 1312 zadržal pravico do povratnega odkupa. 22. februarja 1311 je pet od sedmih, ki so bili dva dni prej prisotni na srečanju, ponovno potrdilo, da so prisostvovali omenjeni prodaji vasi Zbilje.⁴⁸

Šlo je za običajno prodajno listino s pridržkom pravice do povratnega odkupa. Takšne prodaje so se običajno sklepale, ko je kdo potreboval večjo količino denarja na kratek rok in upal, da bo lahko prodano posest v kratkem odkupil nazaj. V takšni situaciji se je verjetno znašel Oton Jeterbenški.

Majnhard Ortenburški je pripadal rodu koroških grofov, ki so imeli obsežne posesti tudi na Kranjskem (med drugim tudi obsežno radovljiško gospodstvo). Njegova politika je bila usmerjena predvsem na Kranjsko; morda je že v tem času opravljal funkcijo kranjskega deželnega glavarja (dokumentirano nekoliko pozneje, leta 1326).⁴⁹

Med pričami, ki so prisostvovali pri izstavitvi listine, je najprej naveden Otonov spremljevalec Hertvik iz Mengša, ministerial koroškega vojvode; vsi drugi so pripadali spremstvu grofa Majnharda in so torej ortenburški ministeriali: Konrad Gutenberški, Vulfing z Bleda, Ulrik s Kovorja pri Tržiču, Kaul iz Zasipa pri Bledu, Herbert s Podvina pri Radovljici in Eberhart z Olševka pri Preddvoru.

Zelo verjetno je, da Oton Jeterbenški leta 1311 prodane posesti ni mogel odkupiti nazaj. To je mogoče sklepati iz neke mlajše listine, z dne 4. junija 1379.⁵⁰ Takrat je namreč Friderik Ortenburški bratoma Štefanu in Henslu Rauberju med drugim zastavil 10 kmetij v Zbiljah na sorškem polju ob Savi (*in dem dorf ze Willagk an dem Zewerueld bei der Saw*). Očitno je vas ves ta čas ostala v lasti in posesti Ortenburžanov. Teh deset kmetij je lahko orientacija za velikost vasi v začetku 14. stoletja. Oton Jeterbenški je Ortenburžanu prodal celo vas in dokaj verjetno je (ne pa seveda povsem gotovo), da je Friderik Ortenburški 70 let za tem Rauberjema zastavil vso posest, ki jo je imel v Zbiljah.

Pred tem se Zbilje omenjajo tudi 6. junija 1341, ko je duhovniku Ulriku iz Kamnika, vikarju v Smledniku, ki je z dovoljenjem vodiškega župnika Gregorja tu stalno bival, oglejski patriarh Bertrand de Saint-Geniès podelil desetino v Smledniku in Zbiljah (*Sbyliach*) ter zemljišče v Valburgi z vsemi darovi.⁵¹ V zvezi z vikarjem Ulrikom se Zbilje (*Sbyliach*)

omenjajo še 21. oktobra 1355,⁵² ko je bil patriarh Nikolaj Luksemburški.

Zbilje se kot *Villach* omenjajo tudi ob koncu 14. stoletja, ko so imeli desetino v lasti Sommereckerji, sorodniki Jeterbenških. Tako je imel Nikolaj Sommerecker v lasti desetino od sedmih kmetij v Zbiljah, petih na Podreči in štirih v Žejah. Pripadala mu je tako žitna desetina kakor tudi desetina od prirastka prašičev, drobnice, perutnine in čebel ter pridelka lanu. Nikolaj je omenjeno desetino 25. avgusta 1393 podelil v kupni fevd Katarini, hčerki Jakoba, starega pisarja iz Loke, in ženi Bernarda iz Gorice.⁵³ Nikolajev sin, Hans Sommerecker, jo je 30. marca 1410 podelil v kupni fevd Nikolaju iz Kranja in ženi Doroteji.⁵⁴ Ta desetina v Zbiljah (*Zwilach*) je kmalu prešla v posest Jamskih, saj jo je 8. julija 1414 gradiščan Pankrac iz Lienza in Jame podelil Doroteji, hčerki Jerneja Herica iz Kamnika.⁵⁵

Zbilje se leta 1444 omenjajo v notranjeavstrijski fevdni knjigi cesarja Friderika III. v letih 1443–1469 kot *Zwilach*,⁵⁶ ok. 1451 kot *Swillach*⁵⁷ in ok. 1453 kot *Zwillach*,⁵⁸ medtem ko je v registru dohodkov župne cerkve v Vodicah za leto 1499 v urbarju stolnega kapitlja v Ljubljani iz let 1494–1500 vas zapisana kot *Swilach*.⁵⁹

VIRI IN LITERATURA

NEOBJAVLJENI VIRI

ACAU – Archivio della curia arcivescovile, Udine/Videm

ARS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
AS 1063 – Zbirka listin

BCU – Biblioteca comunale, Udine/Videm

HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien/Dunaj
AUR – Allgemeine Urkundenreihe
HS – Handschriftensammlungen

NŠAL – Nadškofjski arhiv, Ljubljana
KAL – Kapiteljski arhiv, Ljubljana

Drobtinice iz furlanskih arhivov, str. 92; VZS XIV, št. 920, str. 185; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 238.

⁵² Original v BCU, Notarska knjiga Gubertina de Novate 1328–1359, Ms. 1472/II, fol. 30r; listino omenja VZS XIV, št. 1173, str. 228.

⁵³ Originalna listina v ARS, AS 1063, št. 6564 (1393 VIII 25, s. l.).

⁵⁴ Originalna listina v ARS, AS 1063, št. 6600 (1410 III 30, s. l.).

⁵⁵ Originalna listina v ARS, AS 1063, št. 6619 (1414 VII 8, s. l.).

⁵⁶ HHStA, HS. W 724, f. 230.

⁵⁷ HHStA, HS. W 724, f. 262.

⁵⁸ HHStA, HS. W 724, f. 265.

⁵⁹ NŠAL, KAL, U1, f. 253.

⁴⁸ MDC VIII, št. 15, str. 4; Volčjak, Ich N. von Hertzenberch, str. 56.

⁴⁹ TMF 6, št. 45, str. 98–99.

⁵⁰ Originalna listina v HHStA, AUR, 1379 VI 4.

⁵¹ Original v ACAU, Notarska knjiga Gubertina de Novate 1340–1341, Ms. 29/I, fol. 67r–v; listino omenjajo Koblar,

OBJAVLJENI VIRI

- ALGHK I – Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain. *Hefte I. Annalen. Vom Jahre 1201 bis 1300*, ur. Vinko Fereri Klun, Ljubljana 1852, str. 8–18.
- ALGHK II – Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain. *Hefte II. Regesten für die Geschichte von Krain. I. Von Carl dem Großen bis Rudolf von Habsburg (788–1286)*, ur. Vinko Fereri Klun, Ljubljana 1854, str. 1–46.
- Bernhard, Günter: *Documenta patriarchalia res gestas slovenicas illustrantia. Listine oglejskih patriarhov za slovensko ozemlje in listine samostanov v Stični in Gornjem Gradu (1120–1251)*. Wien-Ljubljana 2006.
- FRA II 31 – Fontes rerum Austriacarum – II. Diplomataria et Acta. 31. Band. *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. I*, ur. Joseph Zahn, Wien 1870.
- FRA II 35 – Fontes rerum Austriacarum – II. Diplomataria et Acta. 35. Band. *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. II*, ur. Joseph Zahn, Wien 1871.
- FRA II 39 – Fontes rerum Austriacarum – II. Diplomataria et Acta. 39. Band. *Urkundenbuch des Benedictiner-Stiftes St. Paul in Kärnten*, ur. Beda Schroll, Wien 1876.
- GZL I – Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku. I. zvezek. *Listine 1243–1397*, ur. Božo Otošec, Ljubljana 1956.
- GZS 4 – Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku. *Četrta knjiga. 1101–1200*, ur. Franc Kos, Ljubljana 1915.
- GZS 5 – Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku. *Peta knjiga. 1201–1246*, ur. Franc Kos; Milko Kos, Ljubljana 1928.
- HTŠK 1 – Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. 1. A–M, ur. Pavle Blaznik, Maribor 1986.
- MDC III – Monumenta historica ducatus Carinthiae III. *Die Kärntner Geschichtsquellen 811–1202*, ur. August Jaksch, Klagenfurt 1904.
- MDC IV/1 – Monumenta historica ducatus Carinthiae IV/1. *Die Kärntner Geschichtsquellen 1202–1269*, ur. August Jaksch, Klagenfurt 1906.
- MDC VII – Monumenta historica ducatus Carinthiae VII. *Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten. Die Kärntner Geschichtsquellen 1300–1310*, ur. Hermann Wiessner, Klagenfurt 1961.
- MDC VIII – Monumenta historica ducatus Carinthiae VIII. *Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten. Die Kärntner Geschichtsquellen 1310–1325*, ur. Hermann Wiessner, Klagenfurt 1963.
- MDC IX – Monumenta historica ducatus Carinthiae IX. *Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten. Die Kärntner Geschichtsquellen 1326–1335*, ur. Hermann Wiessner, Klagenfurt 1965.
- ST 96 – Giuseppe Vale: Aquileia: I. Decima dell'anno 1296 (Arch. Vat., Collect. 131, f. 80–106). Studi e testi 96. *Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV. Venetiae-Histria-Dalmatia*, ur. Pietro Sella, Giuseppe Vale, Vaticano 1941, str. 1–38.
- TMF 2 – Thesaurus memoriae – Fontes 2. Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku, 6/1. *Listine 1246–1255*, ur. France Baraga, Ljubljana 2002.
- TMF 6 – Thesaurus memoriae – Fontes 6. *Turjaška knjiga listin 1. Listine zasebnih arhivov Kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov)*, ur. Miha Preinfalk, Matjaž Bizjak, Ljubljana 2008.
- Tomaschek, Ignac (ur.): *Urkunden-Regesten zur Geschichte Krain's. III. Mittheilungen des historischen Verein(e)s für Krain*, 20, 1865, str. 60–62.
- UBKr II – Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain. II. Band: 1200–1269, ur. Franz Schumi, Ljubljana 1884–1887.
- UBSt II – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark. II. Band: 1192–1246, ur. Joseph Zahn, Graz 1879.
- VZS XIV – Viri za zgodovino Slovencev XIV. *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) (1270–1405)*, ur. Božo Otorepec, Ljubljana 1995.

LITERATURA

- Bele, Martin: *Rodbina Trušenjskih. Kronika*, 59, 2011, str. 5–34.
- Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in župnijah na Sloven-skem*. Ljubljana: Viharnik, 2013.
- Jurčić, Josip, Stritar, Josip (ur.): *Klasje z domačega polja. Zbirka najboljših del slovenskih pisateljev z dodanimi kritičnimi uvodi, življenjepisnimi črticami in kamnotisnimi podobami*. Ljubljana 1866.
- Južnič, Stanislav: *Kostel do konca 15. stoletja. Zgodovinski časopis*, 53, 1999, str. 295–323.
- Kemperl, Metoda: *Božje poti Kamničanov v času baroka. Kamniški zbornik*, 16, 1998, str. 71–86.
- Knez, Darko: *Romanje na Šmarno goro. Etnolog*, 4, 1994, str. 139–162.
- Koblar, Anton: *Drobtinice iz furlanskih arhivov. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 2, 1892, str. 30–92.
- Kohla, Franz Xaver: *Kärntner Burgenkunde. Ergebnisse und Hinweise in Übersicht. Erster Teil Kärntens Burgen, Schlösser, Ansitze und wehrhafte Stätten. Ein Beitrag zur Siedlungstopographie*. Klagenfurt 1973.
- Komatar, Franc: *Das Schloßarchiv in Auersperg. Mitteilungen des Muasealvereins für Krain* 18, 1905, str. 108–144.
- Kos, Dušan: *Blesk zlate krone. Gospodje Svibenski – kratka zgodovina plemenitih nasilnikov*. Thesaurus memoriae – Dissertationes, 1. Ljubljana 2003.

- Kos, Franc: Zgodovinske črtice o kranjski deželi. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 11, 1901, str. 1–18.
- Kovač, Karl: Ein Zehentverzeichnis aus der Diözese Aquileia vom Jahre 1296. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichte*, 30, 1909, str. 607–637.
- Mlinarič, Jože: *Marenberški dominikanski samostan 1251–1782*. Celje, 1997.
- Novak, Josip: Šmarna gora. Ljubljana, 1928.
- Orožen, Ignac: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. II/1. Das Benediktiner-Stift Oberburg*. Maribor, 1876.
- Pintar, Luka: Satura. *Ljubljanski zvon*, 32, 1912, str. 76–82.
- Pirchegger, Hans: *Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. Buchreihe der Südostdeutsche Historische Kommission 10, München, 1962.
- Schumi, Franz: Topographische Beiträge. *Archiv für Heimatkunde. Geschichtsforschungen, Quellen, Urkunden und Regesten. II. Band*, ur. Franz Schumi, Ljubljana, 1884/7, str. 124–126.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Med Goričanami in Gamberkom. Peta knjiga*. Ljubljana 2000.
- Šilc, Jurij: Plemiči iz Sore – spanheimski ministeriali ob jugovzhodni meji loškega gospostva. *Loški razgledi*, 60, 2013, str. 79–97.
- Štih, Peter: O prvih prejemnikih kraljeve zemlje na Kranjskem. Nekaj zapažanj k listini cesarja Otona III. za freisinškega škofa Abrahama iz leta 989 (D. O. III., št. 58). *Loški razgledi*, 60, 2013, str. 65–77.
- Štih, Peter: Rodbina koroških Spanheimov, prvih gospodov Kostanjevice. *Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta*, ur. Andrej Smrekar. Kostanjevica na Krki, 2003, str. 55–75.
- Štular, Benjamin: Grad v pisnih virih. *Grad Smlednik. Raziskave 2011–2012*, ur. Benjamin Štular. Ljubljana, 2013, str. 29–37.
- Tangl, Karlmann: Die Grafen von Ortenburg in Kärnten. Zweite Abtheilung von 1256 bis 1343. *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, 36, 1866, str. 1–183.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain. XI. Buch*. Ljubljana, 1689.
- Valvasor, Johann Weichard: *Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae & modernae completa*. Nürnberg 1688.
- Vischer, Georg Matthäus: *Topographia Ducatus Stiriae*. Graz 1681.
- Volčjak, Jure: Ich N. von Hertenerberch vergich ... Vitezi Jeterbenski v zgodovinskih virih. *Od Jakoba do Jakoba. O krajih in ljudeh občine Medvode*, ur. Alenka Vodnik et. al., Medvode, 2006, str. 45–74.

S U M M A R Y

The castellan erroneously associated with Šmarna gora A deed containing the first mention of Zbilje from 1216

The Chapter Archives in Ljubljana keeps a 17th-century transcription of a deed dated »anno dominice incarnationis 1216, indictione II, kalendis octobris«, which »Albertus de Marienberch« issued »in castro novo Thusin«. Published by Franz Schumi in the 1880s, the deed was long considered among historians as proof that a medieval castle stood on Šmarna gora by identifying the issuer as an Albert, the castellan of Šmarna gora. An important step in establishing the identity of the issuer was made in 1962 by Hans Pirchegger, who posited that the name Marienberch should read Marenberch and the name Thusin replaced by Trixen, which were a result of poor transcription. Therefore, »Albertus de Marienberch« was, in fact, Albert of Trixen/Trušnje, named for the first time in this deed after his castle Marenberg in Radlje ob Dravi, which he had illegally built on the estate of the Sankt Paul Monastery before 1200. »Castro novo Thusin«, where the deed was issued, however, was the new castle in Trixen near Völkermarkt/Velikovec, later named Niedertrixen/Spodnje Trušnje. The transcription of the deed was re-published in its entirety in 2006 by Günter Bernhard, who again without any justification placed »Marienberch« on Šmarna gora; he also claimed that, owing to the erroneous transcription, »Thusin« should read »Rhusin«, thus referring to the Rocen/Rutzung Castle at Šmarna gora.

With this deed Albert of Marenberg authorised Bernard of Smlednik to offer his farm in a place called »Villach« as an anniversarium on the altar of Holy Mary in Gornji Grad upon the consent of his sons Berthold and Ulkalk, as well as all his heirs. Even more difficulties than »Marienberch« and »Thusin« arose with identifying »Villach«. Most historians maintained that it referred to a place called Bela, situated somewhere in Carniola. In 2003, Dušan Kos placed the offered farm of Bernard of Smlednik in Zbilje, which was also the first written mention of this village. His assumption is further confirmed by a deed issued on 18 February 1311 in Kranj, in which Zbilje (Villach) is explicitly mentioned as a village under Smlednik (daz dorf vnter Flednich). Zbilje, referred to as »Villach«, is also mentioned on 25 August 1393, when the Sommereckers, the relatives of the Jeterbengs, owned a tithe there.